



unesco

Svenska Uneskorådet

30 oktober 2023
Komm2023/00462

Svenska Uneskorådets svar på Inbjudan att inkomma med synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik 2023

1. Sammanfattning

Svenska Uneskorådet vill betona vikten av följande för en forskningsproposition som bidrar till genomförandet av Agenda 2030:

- En stärkt samverkan för hållbar utveckling (socialt, ekonomisk och miljömässig) för att möta vår tids stora utmaningar och de etiska överväganden de medför;
- En öppen vetenskap för stärkt excellens, genomslag och förtroende för forskningen;
- Ett ökat internationellt samarbete, särskilt med länder med svaga forsknings- och utbildningssystem;
- En forskningspolitik för stärkt jämställdhet, akademisk frihet och en livskraftig demokrati.

2. Inledning

Svenska Uneskorådet utgår från att Sverige utifrån den kommande forskningspropositionen tydligt kan visa sig som ett föregångsland i de multilaterala debatter som förs inom Unescos kommissioner för naturvetenskap och för samhällsvetenskap och humaniora, inklusive utbildningsvetenskap. Svensk forskning kan även bidra mer till Unescos arbete inom utbildning, kultur och kommunikation.

Utöver Uneskorådet är svenska aktörer, bland annat forskare, aktiva inom Unescos breda arbete. Sverige har en lång historia av forskningssamarbete, inklusive multilateralt sådant, med det globala syd. Under åren har forskare vid svenska universitet utvecklat ett starkt engagemang och en stor kompetens kring de särskilda förutsättningarna för forskning i de utsatta situationer som de globala hållbarhetsmålen vill åtgärda.

Agenda 2030 är en av grundstenarna i Unescos verksamhet, och Unesco har ett uppdrag att bidra till agendans genomförande. Sverige har stora möjligheter att ta ansvar för agendan såväl nationellt som internationellt. Forskningspropositionen bör peka ut hur svensk forskning kan bidra i det globala arbetet för att skapa hållbarhet. I sammanhanget bör det

betonas att det behövs grundläggande forskning som bas för tvärvetenskaplig samverkan kring de globala samhällsliga utmaningarna.

Svenska Unescorådet har i uppdrag att sprida information om Unescos verksamhet i Sverige. Unescorådet prioriterar följande normativa instrument från Unesco i arbetet i Sverige:

- Informationsspridning om Unescos rekommendationer om öppen vetenskap (2021), etik och artificiell intelligens (AI) (2021), forskning och forskares status (2017), samt öppna läresurser (2019).
- Utlysning av Unescoprofessurer genom Vetenskapsrådet för att stärka svensk kompetens inom Unescos verksamhetsfält.
- Utdelning av *For Women in Science*-priset för kvinnliga forskare i samarbete med Sveriges unga akademi och L'Oréal Sverige.
- Biosfärområden som kombinerar praktiskt arbete kring hållbar utveckling med forskning och utbildning för hållbar utveckling.
- Internationellt vattensamarbete genom Sveriges värdskap för ett Unesco kategori II-center placerat vid Stockholms internationella vatteninstitut (*Stockholm International Water Institute, SIWI*) i samarbete med Uppsala universitet.
- Medverkan i den nationella kommittén för FN:s årtionde för havsforskning.
- Unescos globala ramverk *ESD for 2030* för utbildning för hållbar utveckling, vilket kan bidra till kapacitetsbyggande i Sverige och Unescos medlemsländer.

3. Unescorådets synpunkter till regeringens forsknings- och innovationspolitik

3.1 En stärkt samverkan för hållbar utveckling (socialt, ekonomisk och miljömässig) för att möta vår tids stora utmaningar och de etiska överväganden de medför

De globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030 lyfter fram övergripande värden som tydligt tillhör samhällsvetenskapens och humanioras domäner och som kräver samverkan med naturvetenskapliga och tekniska discipliner. Unesco lyfter i denna kontext särskilt humanioras och samhällsvetenskapens bidrag till att möta vår tids stora utmaningar, däribland klimatförändringarna och framtida kriser som pandemier samt minskad respekt för mänskliga rättigheter. Invanda levnadsmönster måste anpassas till nya förutsättningar samtidigt som referensramar förskjuts och värdesystem utmanas. Humaniora bidrar till en bättre förståelse av vad det innebär att vara människa i en alltmer komplex värld, och kan erbjuda svar som kompletterar de som ges av naturvetenskapliga tillvägagångssätt. Förutom robusta vetenskapliga metoder och resultat, kräver klimat- och samhällsutmaningarna tvärvetenskapliga samarbeten, kreativitet, innovation och modet att våga tänka nytt.

Unescorådet vill särskilt lyfta [Unescos rekommendation om etik och AI](#) som antogs 2021. Att etablera hållbara och holistiska principer för ett etiskt användande av AI, som bibehåller sin relevans trots den snabba utvecklingen på området, är av stor vikt för att appliceringen av den teknologiska utvecklingen ska ske med människan i centrum. Genom att implementera rekommendationen kan Sverige, utöver att vägledas i sitt arbete på området, även bidra med viktiga byggstenar och lärdomar till internationella normer på området.

Unescorådet vill även lyfta de svenska biosfärområdena som plattformar för instrument och metodutveckling. Biosfärområden ingår i Unescos program för Människan och biosfären (*Man and Biosphere*, MAB) samt i världsnätverket för biosfärsområden. I dessa finns stora möjligheter att prova och utforma forskningens samverkan kring hållbarhetsfrågor med samhällsaktörer. Den svenska forskningspropositionen skulle kunna främja en starkare samverkan mellan lärosäten och biosfärsområdena i detta utvecklingsarbete.

3.2 En öppen vetenskap för stärkt excellens, genomslag och förtroende för forskningen

Det svenska vetenskapssamhället kan dra nytta av Unescos arbete för en öppnare vetenskap, genom att utgå från [Unescos rekommendation om öppen vetenskap](#) från 2021.

Rekommendationen utgår från tydliga principer om kvalitativ forskning, akademisk frihet och jämlik tillgång till vetenskapens frukter. Genom att erbjuda en gemensam definition av öppen vetenskap, skapar rekommendationen en plattform för världens länder att arbeta utifrån.

Rekommendationen föreslår en starkt öppenhet i hela den vetenskapliga processen, från problemformulering till datainsamling och spridning av resultat. På så sätt används hela samhällets styrka för att lösa komplexa problem.

En större förståelse för den vetenskapliga processen bidrar även till ett stärkt förtroende för densamma. En förutsättning för en sådan förståelse är att forskningsresultat inte bara tillgängliggörs genom exempelvis *open access*-modeller, utan även görs förståeliga, genom bland annat stärkt arbete för forskningskommunikation samt en ökad tonvikt på temat inom utbildningspolitiken, inte bara inom den högre utbildningen.

3.3 Ett ökat internationellt samarbete, särskilt med länder med svaga forsknings- och utbildningssystem

Svaga utbildnings- och forskningssystem samt bristande kunskap kan utgöra ett stort hinder i det gemensamma strävandet mot miljömässig hållbarhet. Unesco arbetar med tematikerna som processer för att möjliggöra förändring, både på systemnivå och genom transformativ individuell förändring. Ökad faktakunskap om sakförhållanden ses som en viktig, men otillräcklig grund. Individer behöver utöver kunskap även utveckla färdigheter, attityder, värderingar och handlingskompetens för att aktivt kunna delta i formerandet av en hållbar värld. Detta innefattar bland annat kritiskt tänkande, systemtänkande, och kollaborativt beslutsfattande, samt förmågan att identifiera och hantera målkonflikter.

De svenska erfarenheterna av forskningssamarbete med utvecklingsländer erbjuder en rik flora av erfarenheter och expertis. Dessa skulle i större utsträckning kunna användas i arbetet med att internationalisera svenska lärosäten och att stimulera till globalt samarbete kring hållbarhetsforskning.

Det finns även en fortsatt potential för svenska aktörer att delta i etablerade globala nätverk för erfarenhetsutbyte inom ramen för sitt internationaliseringsarbete, bland annat inom ramen för den globala universitetsorganisationen (*International Association of Universities, IAU*) som samlar lärosäten i gemensam dialog kring hållbar utveckling.

Unesco är även en arena för omfattande diskussion och normbildning kring kvalitet i högre utbildning. Detta väntas accelerera ytterligare i och med ikraftträdandet av [Unescos globala konvention om erkännande av högre utbildningskvalifikationer](#), vilken Sverige ratificerade i maj 2022.

3.4 En forskningspolitik för stärkt jämställdhet och en livskraftig demokrati

Trots en övervägande andel kvinnliga studenter samt ett ökande antal kvinnliga doktorander, konstaterar Unesco en fortsatt internationell dominans av män i högre akademiska positioner. Det faktum att antalet manliga studenter minskar betraktas likväl som ett problem. Jämställdhet är, utöver att vara en rättighetsfråga, en central förutsättning för ökad excellens genom undanröjandet av hinder för de främsta forskarnas möjligheter att verka.

Utöver fortsatt jämställdhetsarbete för och vid lärosätena, pekar Unesco på att arbete bör stärkas för att flickor och unga kvinnor i ökad grad ska lockas till karriärer inom STEM-fälten. Detta bör bedrivas inom ramen för den bredare utbildningspolitiken, bland annat genom att motverka stereotypa bilder av karriärval.

Precis som fria medier och ett fritt kulturliv, är ett fritt akademiskt samtal en förutsättning för en livskraftig demokrati. Inom Unesco har sambandet mellan forskare, journalister och kulturskapare uppmärksammas eftersom dessa yrkesgrupper kritiskt ifrågasätter, bidrar med nya svar och vägleds av nyfikenhet. Rollerna skiljer sig i flera hänseenden från varandra, men är alla en väsentlig del av det fria samhället. På samma sätt möter de tre grupperna liknande begränsningar globalt: hot och hat mot utövare, otillbörlig styrning, osäkra anställningsförhållanden och oskäliga villkor liksom bristande förståelse för gruppernas samhällsroll.

Genom att identifiera grupp-gemensamma utmaningar och bygga på sektorsspecifika åtgärder som genomförts och planeras kan aktörer inom dessa områden genom erfarenhetsutbyte stärka varandra som demokratiska röstbärare. Detta är ett arbete som kan uppmuntras och faciliteras genom forskningspropositionen.